

SADETTİN ÖKTEN'LE SOĞANAĞA'DAN KANLICA'YA

BEŞİR AYVAZOĞLU

1- Saadettin Ökten, Beyazıt'ta doğup büyümüş, İstanbul hakkında sürekli düşünen, yazan ve hayaller kuran bir İstanbullu...

Hocam, doğma büyüme İstanbullu olduğunuzu biliyoruz. Hatta anne tarafından İstanbulluluğunuz çok daha gerilere gidiyor. Dolayısıyla, kadim zamanlardan süzülüp gelen İstanbul kültürünün içine doğdunuz ve bu kültürü yaşadınız. Çocukluğunuzu ve ilk gençliğinizi yaşadığınız yılların İstanbul'u hakkında neler hatırlıyorsunuz? Nasıl bir İstanbul'du bu? Karakteristik vasıfları ne idi?

Evet, haydi bakalım, bismillah. Zor bir soru ama inşallah hakkından geliriz. Efendim, tarih 1 Eylül 1942, harbin en civcivli zamanı, bendeniz Beyazıt, Mithatpaşa Caddesi'nden aşağıya doğru indiğimiz zaman sağdaki ikinci sokakta -ki Küçük Haydar Efendi Sokağı'dır- Ali

Vardarlı Apartmanı 6 numaralı dairede dünyaya geldim. Böyle bir anekdotla başlayıp devam edersem herhâlde güzel gider. Doğduğum ev bir apartman dairesi. Buraları Hocapaşa yangınında yanmış, yeniden yapılmış; dolayısıyla ahşap ev pek yoktu. Tuğla evler, kârgir evler ve apartmanlar vardı. O vakte göre apartman diyeceğimiz apartmancıklar... Uzun yıllar sonra bir televizyon kanalı merhum pederin hayatı ve hatıraları için belgesel yapmak istemişti. Birlikte Soğanağa semtine gittik. Soğanağa semti bir konfeksiyon semti olmuş. Beni bu kıyafetimle görenler, işte bu saçım bu sakalım, belki o zaman bir mont var üzerimde, çığırkanlar ısrarla bir şeyler söylemeye başladılar. "Yok, ben Türküm!" dedim. Biri "Artık Türkçe de konuşuyorlar!" gibi bir şeyler söyledi. Deri vs. satılan yerler var. Neyse koyduk arabayı bir kenara, tabii şoförler çok mahir adamlar. Kameraman çektii. Ben doğduğum kata çıkamadım. İçim elvermedi.

Ali Vardarlı Apartmanı kaç katlıydı?

Beş katlıydı, her katta iki daire... Fakat arka balkondan Adalar'ı gördüğümüzü söylersem o yılların İstanbul'u hakkında bir fikir vermiş olurum. İyi havalarda annem "Bozburun görünüyor!" derdi. Bozburun'un ne olduğunu bilmezdim, annem öyle derdi. Malum, Gemlik Körfezi'ne dönen kısım. Lodos olduğu zaman vapur dalgaya karşı bir miktar gidiyor, projektörünün ışıkları bizim binaya vururdu. Arazi meyilli olduğu için apartmanın arka balkonundan deniz manzarası seyredilebilirdi. Sahilden geçen o zamanki buharlı trenin sesini duyardık, kendisini göremesek bile... Makine, düdük ve çan sesleri duyardık. Ermeni Kilisesi vardı aşağıda. Ve ezan sesleri, önce Türkçe ezan, sonra... Böyle bir atmosfer. Yani İstanbul henüz yükselmemişti, yatay bir şehirdi.

Bu apartmanda herhâlde uzun yıllar oturdunuz.

Evet, yirmi küsur yıl, 1939'dan 1962'ye kadar... 35 lira kirayla başladık, 105 lira kirayla bitirdik gibi. Babam

2- Haliç'ten Suriçi İstanbulu'nun bir kısmının görünümü

1961 senesinin 21 Kasım'ında orada vefat etti, gasledildi, oradan Edirnekapı'ya uğurladık. O zaman on dokuz yaşındaydım. Bu çizgi içerisinde ilk hatırladığım Beyazıt ile ilgili havuz ve güvercinler. Yokuştan yukarı çıkardık. O zaman tabii daha Menderes'in eli İstanbul'a değmemiştii. Yokuşun, yani Mithatpaşa Caddesi'nin veya sokağının üzerinde, yokuşun başında bir bahçe vardı. Orada yol biraz daralırdı ve köşede beyaz kıyafetli bir koz helvacısı dururdu. Annem pek almazdı, "Pistir onlar kirlidir, yenmez." derdi. Ama teyzem fark ettirmeden alırdı. Ben bakardım kim alacak bana koz helva diye. Beyazıt Meydanı'na çıkardık. O zaman o meydanda fotoğrafçılar var şipşak. Hâlâ öyle resimlerimiz var. Kısa pantolonlu, biraz tombulca bir ev çocuğu, sokağa çıkmasına izin verilmeyen... Beş-altı yaşlarındayım, daha mektebe gitmiyorum. Güvercinlere yem atardık. Tabii camiyi hatırlıyorum, üniversitenin büyük kapısını hatırlıyorum. Beyazıt havuzunu çok iyi hatırlıyorum. İki tane gezmemiz vardı. İkisi de tramvayla Beyazıt Meydanı'ndan başlardı. Birincisi Atikalî'ye anneanneme giderdik. Babam sabahları öğretmenlik yaptığı Vefa Lisesi'ne giderdi.

O gidince annem evi toplar, on-on buçuk civarı çıkarız. Beyazıt Meydanı'nda caminin bitişiğindeki Emin Efendi Lokantası'nın önünde durak vardı; orada tramvaya binerdik. Kırmızı birinci mevki, yeşil ikinci mevki. Daha dolmuş yok İstanbul'da. Ve peder eve dönmeden üç, üç buçuk civarı tekrar aynı yolla eve dönerdik.

Belli ki, Atikalî semtinin hatıralarımızda önemli bir yeri var.

Dedim ya, anneannem Fatih Atikalî'de ahşap bir evde otururdu. Orada kadim İstanbul manzaraları vardı: Ahşap evler, Arnavut kaldırımli sokaklar, köşebaşlarında fetih şehitleri, türbeler, tekkeler vs. Böyle bir atmosfer...

İki gezmeniz olduğundan söz etmişiniz.

Ha, evet. Babamla yaptığımız gezintiler. Onların da başlangıcı Beyazıt... Caminin karşı tarafında, kütüphanenin önünden sarı tramvaylar kalkardı. Onlar modern tramvaylardı. Böyle kompresörle tiki tiki kapıları açılır, merdivenleri açılır. Onlarla Taksim'e çıkardık. Taksim'e çıkmak, Beyoğlu'na çıkmak tabir

3- Nuruosmaniye'den İstanbul'un panoramik görünümü

olunurdu. Taksim'de pederin Kabataş Lisesi'nden arkadaşı Selahattin Güzey otururdu, Fransızca muallimi. Ben ona Selahattin Amca derdim. Selahattin Bey ve ailesi Taksim'de, Talimhane'deki apartmanda aşağı yukarı kırk beş sene oturdular. Bunlar böyle dikkate şayan aileler tabii. Ev sahibi de çıkarmıyor. Her taraf kitap gazete ve

mecmua dolu. Onlar konuşuyor, ben susuyorum. Sonra beni Taksim Gezisi'ne çıkarırlardı. Orada da ben modern Türkiye'yi görürdüm. Yani Fatih'te Atıkali'de tabiri caizse alaturka Türkiye'yi görüyorsunuz. Etrafı böyle yadırgayarak hafif bir korku ve hayranlıkla seyrettiğimi hatırlıyorum.

Bu çelişkili psikoloji çok enteresan. Korku ve hayranlık...

Vallahi bilemiyorum. Korku, çünkü alıştığım Müslüman muhitlerine benzemiyor buraları; o yıllarda benim en çok rahat ettiğim yerler Beyazıt, Atikali filan... Hayranlık, çünkü sokaklar düzgün, çiçekler var, Taksim

Gezi'sinde iyi giyimli, yani bize göre daha iyi giyinmiş insanlar geziniyor. Babam öyle şeylere pek aldırmazdı, ama annem nedense "Dikkat et!" filan derdi.

Aslında anlattıklarımızdan Beyazıt civarının da az çok alafrangalaşmaya yüz tutmuş bir bölge olduğu

4- Demokrat Parti döneminde Eminönü Meydanı'na da el atılmıştı. Fotoğraf Haliç kıyısındaki Balık Pazarı ortadan kaldırıldıktan hemen sonra çekilmiştir. Bir süre sonra Eminönü ile Unkapanı arasındaki caddenin inşasına başlanacaktır (*İstanbul'un Kitabı*)

anlaşıyor. Fakat anladığım kadarıyla Atikali'de tipik Osmanlı peyzajı devam ediyor. Biraz tarif ettiniz. Biraz daha ayrıntı verebilir misiniz Atikali ve çevresini?

Burada sokaklar düz değildi, yani düz hatlarla belirlenmiş değildi; arazinin topografyasına olabildiğince uyulmuştu. Uyulmadığı yerde de merdiven yapıldı eski mahallelerde. Evler mutlaka bahçeli olurdu; bahçenin küçük bir kısmına ev yapılırdı. Bodrum kat altta genellikle, ama yere gömülü değil. Hiçbir zaman yere gömük bir kat mevzubahis değildi o mahallelerde. Yani bodrumu olmayan eve doğrudan zemin kattan girerdiniz.

Eskilerin taşlık dedikleri bölme...

Evet, taşlıktan. Yani iskân edilmeyen bodrum. Mesela anneannemin evinin altında -biraz meyilli olduğu

için- bir sarnıç ve kömürlük vardı. Yani kâgir bir kat üzerine iki kat ahşap... Bahçede ağaçlar.

Ne ağaçları olurdu hocam?

Meyve ağaçları, mesela erik... Gül de bahçelerin olmazsa olmazıydı. Asma kuruğu -şerbet yapacaklar- mutlaka olur, nar ağacı, incir ağacı olur. Sultan Selim inciri özellikle o muhite mahsus. Babam Dârüşşafaka'dan Murat Ağa'yı getirmiş, bahçeyi düzelttirip şimşir gibi yeşil nebatlar diktirmişti. Mesela Frenk üzümü vardı, kızılçık vardı, iki üç cins dut mutlaka, can eriği mutlaka... Herkesin bahçesinde iyi kötü bunlar olurdu.

Bir de herhâlde maydanoz, soğan...

Tabii, onlar ayrı... Maydanoz, nane, soğan vs...

Onlar da ekilir mevsimine göre. Böyle bir düzen... İnsanlar yavaş sesle konuşurlardı sokaklarda. Çok yavaş veya çok hızlı yürümezlerdi ve birbirleriyle de mutlaka selamlaşırlardı. Hatta ben sorardım: “Anne sen tanıyor musun bu hanımı?” “Yoo, tanımıyorum.” derdi. “Hemşire!” hitap böyleydi. Erkekler duruma göre mesela: Efendi Baba, Erenler... Selam da istisnasız “Selamünaleyküm.” şeklinde veriliyordu.

Bu mahalle sakinlerinin sosyal statüsü hakkında neler söyleyebilirsiniz?

Orta hâlli idi. O zamanki İstanbul’da orta hâlli, şu anki durumun hayli altında. Sosyal statüsü genellikle memur, bir iki din görevlisi, bir iki öğretmen... Herkes birbirini tanır.

Mahallenin zengini yok muydu?

Zengini? O yıllarda mahallenin zengini yoktu. Varmış, fakat ayrılmış mahalleden. Molla Bey dedikleri birisi varmış, ölünce konağını çocukları kiraya vermişler. Yani o yıllarda, benim yetiştiğim zamanlarda mahallede bir sosyal seviye farkı gösteren birisi yoktu.

Bildiğim kadarıyla, Osmanlı mahallesinde, sosyal statü bakımından çok farklı insanlar olurmuş. Zenginlerle fakirler birlikte otururmuş.

Evet, öyleymiş, ama o günlerde yoktu. Evin karşısında bir arsa vardı, anneannem derdi ki: “Burada Hacı Nuri Efendi’nin konağı vardı, o ölünce çocukları yıkıcıya verdi, şimdi arsa oldu.”

Onlar Nişantaşı’na mişantaşına taşındılar herhâlde.

Herhâlde...

Zaman içinde İstanbul boşalırken, mahalle organizasyonu da bozuldu, öyle anlaşılıyor.

Olmuş olabilir. Bir de size şunu söyleyeyim: Benim anne tarafım 1893 Filibe muhaciri. Yani anneannemin babası ve annesi gelmişler, ağabeyi Hafız Sami Efendi Filibe, anneannem İstanbul doğumlu. Meşhur Hafız Sami, benim annemin dayısı oluyordu. Sonra Balkan Harbi’nde bir grup daha gelmiş. Onlar daha zengin bir kola mensup. Arnavutköy’de, Kandilli sırtlarında, ben bildiğim zamanlarda Nişantaşı’nda otururlardı. Onlara da yılda bir kez giderdik. Babam kesin kesmez gitmez, ama annem, anneannem giderdi. Anneannemin kuzenleri kürk mantolar giyer, sık mabaş yaparlardı, oğulları da kolejde okurdu. Yani böyle bir zengin, modern aile tipi. Onların çocukları ve dayılarım işte kuzen çocukları oluyorlar. Arada ciddi bir gelir farkı vardı. O aileden biri, ben Ekrem Dayı derdim, -çok iyi hatırlıyorum- oturdukları binanın altındaki Japon Pazarı’ndan -oyuncakçı- her gidişimizde bana bir oyuncak alırdı. Tahtadan imal edilmiş güzel ve sağlam oyuncaklardı. Kıramazdınız. Tramvaylar, at arabaları filan, onlar çok hoşuma giderdi. Bir sene onların hayaliyle oyalanırdım. O zat, yani Ekrem Dayı dediğim zat, Avusturya Tütün Şirketi’nde müdüdü. Harp çıkınca Avusturyalılar buradan çekilmişler, şirketi ona bırakmışlar. Sonra bir uçak kazasında vefat etti. 1947 veya 1948... Yanılmıyorsam, Almanya’ya giderken uçak düştü, ailesi muztar kaldı, o gelir kesilince. Alışmışlar bol paraya. Atikalide Nurettin Tekkesi burada olduğu için çok iyi bilinen, Yahya Kemal’in “Kocamustafapaşa” şiirindeki Sümbül Sinan gibi bir manevi merkezdi. Nereden mi biliyorum? Bir defa önünden geçerken,

5- Refik Hâlid Karay, "Yenicami Saati" (Yeni Gün, nr. 3, 25 Mart 1939) başlıklı yazısında da İstanbul halkının asırlarca saatlerini ayarlamak için tercih ettiği Yeni Cami'nin çifte saatini ve bu saatleri ayarlayan muvakkiti anlatmıştır. Biri alaturka, öbürü alafanga zamanı gösteren bu saatlerin, ayarı en doğru saatler olduğuna inanılır, önünden geçilirken âyine benzer bir merasimle gözler yelkovanlara çevrilir, eller saatlere götürülmüş. Her gün bir milyonun yarısına

yakın bir kalabalığın bu âyini yaptığını söyleyen Refik Hâlid'in anlattığına göre, Yeni Cami'nin saati şimdiki saatler gibi aceleci değilmiş; durup durup hoppaca atlamaz, saniyeden saniyeye çocukça sıçramaz, başka bir küreye, başka bir güneş sistemine aitmiş gibi, daha ağır ve daha vakur işlediği intibasını verirmiş. "Atlı arabalara, atlı tramvaylara, fotin kunduralı efendi yürüyüşüne yakışan temkinli, ihtiyatlı, gölgesine basmaktan, karıncayı ezmekten ürken" bir yürüyüşü varmış.

Mektepte “Şeb-i yeldâyı müneccimle muvakkit ne bilir/Mübtelâ-yı gama sor kim geceler kaç saat” beytini öğrendiği gün, Refik Hâlid’in gözlerinde bu saat ve altındaki pencereleri sık demir parmaklıklı taş kovukta, yani muvakkithanede minderli sedire “bağdaş kurarak hatim süren muvakkit” canlanıvermiş. O devrin İstanbul çocukları için saat yalnız Yeni Cami saati, muvakkit de bu saati kuran adamış.

hacet penceresinin önünde dua eden birisi mutlaka görürsünüz; geceyse orada mutlaka bir kandil yanar. Eğer tekke kapısından içeri girmişseniz, yani türbeyi yandan görüyorsanız, içerideki kandili görürsünüz. Şimdi bir çocuk tasavvur edin: Akşam olmuş, güneş batmış böyle hafif korkulu muğlak bir hava... Esatir gibi bir şey. Sessiz insanlar, hayalet gibi geliyorlar, gidiyorlar.

Tekke tabii o zaman faaliyette miydi?

Hayır, tekkeler kapalı... Fakat türbe var, Fahreddin Efendi var. Tabii ben şimdi dıştan gördüğümü anlatıyorum. Ama pederin, Fahrettin Efendi’ye intisabı, tekke imamı olması, özel sohbetler... O ayrı. Ama buraya kadar, herkes bundan gider istifade eder. Girersiniz, çıkarsınız. Etrafındaki binalar, hiç apartman yok. Hep iki katlı, en çok üç katlı evler, bahçeler, seyrek bir yapı... Beyazıt’ta bu yoktu. Fakat Beyazıt’ta mescitler, mesela Soğanağa Mescidi var. Onun bir cemaati var, mahallede bilinen bir imamı var. İmam, imamlıkla uğraşiyor hakikaten, başka bir iş yapmıyor. Müezzin müezzinlikle uğraşiyor, kitap vs. satmıyor. Bir de sokak esnafı vardı o zamanlar. Mesela tenekeci... Bizim Beyazıt’ta Tenekeci Ahmed Efendi, yarım hafız, bazen aşağıda Kumkapı’daki bir camiye gider, ikindiye orada kılar, kıldırır; evde tenekeyle muslukla ilgili şeyleri tamir eder. Babam ona yemek ikram eder, birlikte yemek yerlerdi. Bir-iki soru sorar; fıkhıtan akaitten, şuradan buradan... Kunduracı geçer mesela, kundura tamircisi... Eskici geçer, eskiler alır. Hepsinin hususi bağırma usulleri var. Kâğıt helvacı geçer, keten helvacı geçer, nane şekerci geçer. Mesela mani okur nane şekerci. Mallarını satarlar bunlar, adamların işi o. Simitçi mutlaka... Simitçi hâlâ var.

Şerbetçi, sütçü, zerzevatçı...

Zerzevatçı geçmezdi galiba. Ama kış geceleri bozacı geçerd. O da hâlâ var galiba.

Hocam siz anlatırken, bu resim bana Ahmet Hamdi Tanpınar’ın *Sahnenin Dışındakiler* adlı romanının hemen başında bir mahalle tasviri vardır, onu hatırlattı.

Öyle işte, 1940’ların mahallesi bu. Bizim, Soğanağa’daki apartman on daireydi, bir kişi araba aldı, Musta Bey, tüccardan, biraz da harp zengini... Hanımlar arasında böyle konuşuluyor. Sonra yanımızdaki ev yıkıldı, apartman yapılmaya başlandı. 1953, 1954 olsa gerek. Ben balkondan bakıyorum, nasıl yapılıyor, kim yaptırıyor diye. Mehmet Bey, tüccardan, apartman yaptırıyor, filan. Biz kirada oturuyoruz. Yani statü değişmiyor mahallede. Bakkal var, kasap var, manav var. Annem genellikle

Çarşıkapı Pazarı'na giderdi. Daha sonra ben büyüyünce büyük ablamla beraber Çarşamba Pazarı'na gitmeye başladık. Çok ucuz Çarşamba Pazarı. Haftada bir gün kuruluyor. Tramvayla gidersiniz. Ben şöyle ele geliyor, iki zembil taşıyabiliyorum. Bir memur maaşıyla ne alınırsa alınır. Bu hava aşağı yukarı 1957, 1958'e kadar devam etti.

Şimdi hocam, Soğanağa'da oturuyorsunuz, biraz yukarı çıktınız, Beyazıt Meydanı'na. Beyazıt Meydanı'ndan Aksaray'a doğru iniyorsunuz. Sol tarafta Beyazıt Medresesi var. Medresenin etrafında salaş kahvehaneler...

Hasanpaşa Fırını, esas... Simkeşhâne bütün yolu kapatıyor.

Beyazıt Medresesi'nin etrafında, belki ona yetişmediniz.

Ona yetişmemiş olabilirim. Şimdi hatırlıyorum, Mithatpaşa Caddesi'nden aşağı inerken büyük bir apartman vardı. İhsan Sabri Apartmanı, Menderes'in yıktığı Marmara Sineması'nın önündeki ilk bloklarda... O bloklarda bir bakkal vardı, Beyazıt'ın en büyük bakkalı, sahibi İhsan Sabri'nin, bir oğlu, bir de torunu vardı. Babam emekli olduktan sonra oradan aylık alışveriş yapardık. Yine orada kasap Süleyman Efendi vardı. Saatçi, dönerci, kırtasiyeci... Bunlar hep Beyazıt Meydanı'na bakan dükkânlardı. Böyle bir Beyazıt atmosferi devam ediyordu. Beyazıt Camii'nin köşesindeki Emin Efendi Lokantası'nı da hatırlıyorum Ama biz tabii oraya giremezdik. Hatta dün akşam evde çocuklara anlattım, çok güldük. Beyazıt'ta tramvayın hemen yanında dükkânlar, adam kömürde döner yapıyor. Anneme dedim ki: "Anne döner yesek..." Hiç kadın girebilir mi lokantaya? "O pis çocuğum, ben sana evde yaparım." dedi. Döner evde yapılmıyor tabii, köfte yapar. Mümkün mü yani? Annem girecek, herkes bakar böyle, kim bu kadın, niye geldi filan...

Şuna gelmek istiyorum. Beyazıt Medresesi'nin etrafında salaş kahveler, dükkânlar vs. var, tamamen kuşatılmış vaziyette. Hatta görünmüyor neredeyse. Biraz aşağı doğru iniyorsunuz mesela, ona yetişmişsinizdir sanıyorum, meşhur Beyazıt Hamamı... Patrona Halil Hamamı dedikleri. Eski fotoğraflara bakıyoruz böyle duvarlarına bitişik parazit binalar yapmışlar insanlar. Hamam görünmüyor duvarlarına bitişik binalardan.

Onu hatırlamıyorum. Yalnız, yol orada daralıyor, çünkü karşısında Simkeşhâne var. Ve düz. Sonra birdenbire Aksaray'a doğru meyilleniyordu.

Aksaray yokuşu... Vezneciler'den de aynı şekilde. Turgut Bey'in alt geçidi yapmasından önce, Vezneciler'e...

Tabii, Fuat Paşa Konağı hemzemindi orada.

Beyazıt civarından başka neler hatırlıyorsunuz?

Kapalıçarşı manzaralarını da unutamam. Harp yeni bitmiş Türkiye'de hiçbir şey yok. Kapalıçarşının girişinde önde bir blok daha vardı; orada da leblebiciler sıralanıyordu. Mis gibi kokardı leblebiler kavrulurken. Bir de bardak satanları hatırlıyorum. "İthal bardak, Avrop bardak, kırılmaz dökülmez!" diye bağırarak sepete vuruyor adam. Ben küçüğüm, bardağın çatladığını gördüm, ama adam hemen onu saklayıp başka bir bardak çıkardı "Avrop, Avrop!" diye bağırılmaya devam etti. Kapalıçarşı'dan ayakkabıcı Dursun'u ve kumaşçı Şefizade Mehmet Bey'i hatırlıyorum. Mehmet Bey, Dağıstanlıydı, defteri vardı ve aldıklarımızı defterine yazardı: Emprime, basma, mevsimine göre yünlü vs. bedelleri maaş alınınca ödenir, bana da mutlaka bir oyuncak alınır. Mukavva veya tahtadan bir oyuncak. 2,5 lirayı geçmesin, 5 lira olursa aliyyülâlâ... 10 liraya, hatırlıyorum, bir kamyon aldırmaştım. Çok az ağlardım o zamanlar, bayağı ağlamıştım o kamyonu aldırma için, tahtadan güzel bir kamyondu, 10 lira. Herhâlde Türk malı, tamamen el yapımı... Biz bu hatıralarla büyüdük yetiştik.

Ramazanları nasıl hatırlıyorsunuz? Beyazıt civarında ramazanlar renkli olurmuş.

Beyazıt Camii'nden önce Fatih Camii'ni tanıdım. Bayram namazları için de Atikali Camii'ne giderdik. Beyazıt Camii'ni ve Abdurrahman Efendi'yi orta mektep ve lise yıllarında tanıdım. 1953'te ortaokula başladım, 1959'da liseyi bitirdim. Bu aralarda ramazan yaza geliyordu. Babam pek katılmazdı, ama ben, ablam, rahmetli valide bu yaz ve ilkbahar ramazanlarında her akşam teravihe başka bir camiye giderdik. Mesela Nuruosmaniye'ye giderdik, Hafız Hasan Efendi'yi dinlemek için. Onu çok iyi hatırlıyorum. Sonra Abdurrahman Efendi'yi dinlerdik. Bir de Kızıl İmam vardı Beyazıt'ta, ikinci imam. Onun asıl adını bilmezdik. Bir de Küçük Müezzin vardı. "Salli!" diye bağırırdı namaz vakti gelince. Onları hatırlıyorum. Ramazanda Beyazıt çok güzel olurdu. Müthiş bir mukabele geleneği vardı Beyazıt Camii'nde. Özellikle ikindiden sonraki mukabelelere seçkin insanlar devam ederdi. Akşam namazına yarım saat kala cep saatlerine bakarlar şöyle, "Hafız efendi bitiriyor, hadi bakalım!" der yahut "Efendim bu akşam fakirhaneyi teşrif buyurun!" diyerek evlerine iftar için misafir götürürlerdi. Tabii, o zaman hanımlar ses çıkaramazlardı. Mesela babam misafir getirirdi, valide ses çıkarmaz, hemen ufak tefek bir şeyler ilave ederdi.

6- 1950'lerin İstanbul'unda ahşap konaklar

7- Saadettin Ökten

Sahaflar Çarşısı'na gider miydiniz?

Bendeniz Vefa Lisesi fen şubesini bitirdim ve Teknik Üniversite'ye gittim. Piyasada bulunmayan, mesleğimle ilgili temel mekanik, fizik, matematik kitaplarını Sahaflar'da arayıp bulmuştum. Sahaflar'la o yıllarda irtibatım maalesef bu kadar. Bu çarşının tanınmış isimlerinden Şemsettin Yeşil Hoca'yı, Muzaffer Ozak Hoca'yı ve Arslan Kaynardağ'ı aynı zamanda tanıdım. Arslan Kaynardağ'a böyle uzaktan bakardım. Çünkü o solcuymdu. Kitapları dikkatimi çeker, fakat bir türlü cesaret edip yakınlık kuramazdım. Yeşil ve Muzaffer hocalarla da öyle... Utangaç bir hanım gibi kapının dibinde durur, cesaret edip içeriye giremezdim. Yetişme tarzımız böyleydi. Bitpazarı'nı daha iyi biliyorum. Bir bisikletim vardı, onun civatası, tamiri, şusu busu... Bitpazarı'ndaki eskiciler bunu yaparlardı. Annem kızardı, "Oğlum bu işlerle fazla uğraşma." derdi, "Ne o bakayım!" derdi, "Eskiye rağbet olsa bitpazarına nur yağardı!" Bu lafı o zaman öğrenmiştim. Biz tabii müstamel alırdık böyle şeyleri peder emekli, bizler okuyoruz; hemşirelerimden biri tıp okuyor, diğeri kimya... Marmara Lokali ve Marmara Sineması'nı o yıllarda keşfettik. Marmara Lokali'ne daha çok üniversite talebeleri giderdi, biz giremezdik. Sinemaya gitmeye başladık. Her filme değil tabii, evden ruhsatla. İlk gittiğim film Cahit Irgat'ın da oynadığı İstanbul'un Fethi. Hiç unutmuyorum sene 1953, beşinci sınıfı bitiriyorum.

Öğretmen vazife verdi, gittik o sinemaya. Hatırlıyorum, İstanbul surlarına yeniçeriler hücum ediyor Salât-i Ümmiye eşliğinde, annem ağlamıştı. Tabii ben niye ağlıyor acaba diye düşündüm, Salât-i Ümmiye'nin sinemada okunması, toplumun önünde açıkça okunması ağlatmıştır. Buna benzer bir sürü anekdot var. Tam tarihini hatırlamıyorum 1965 ile 1969 arasında olabilir, ilk defa radyoda bir ilâhi dinledi bizim aile, Hz. Hüdayî'nin hicaz ilâhisi "Tevhide gel tevhide..." Yengem hüngür hüngür ağlamaya başladı. Bu anekdotlar yarınki sosyologlara birtakım ipuçları verebilir sanıyorum. Yani bir kadın Salât-i Ümmiye okunurken sinemada niye ağlıyor? Hasreti var çünkü bir açılım geliyor. 1950 öncesiyle sonrasının farkı...

Bu arada ilkokulu hangi okulda okuduğunuzu soramadım.

İlkokulu, pederin tabiriyle "mekteb-i ibtidaî"yi Koca Ragıp Paşa İlkokulu'nda okudum. O zamanki adı 10. Yıl İlkokulu'ydu. Cumhuriyet'in ilk yıllarında yapılan yapılardan farklı, kemeri, kubbesi vs. yok. Fatih'teki okullar gibi değil, daha modern bir yapı, iki katlı, kârgir... Kalorifer var mesela, soba yok. Bu arada hayatımız devam ederken Beyazıt Meydanı'nda hatırladığım en büyük hadise Mareşal'in cenaze merasimiydi. Mareşal'in cenazesine maaile çıkmıştık. Bando mızıkacı elinden tabutun nasıl alındığı, mahşeri bir selle veya maşeri bir şuurla nasıl götürüldüğü hâlâ gözlerimin önündedir. Bizim aile Demokrat Partiliydi. "Seçim sath-ı mailine girdik!" diyorlardı. Mesela o zaman Ahmet Emin Yalman da Demokrat Partiliydi. Derken 1950 seçimleri oldu. 1950 seçimleri olduğu sırada biz Kanlıca'da, yazlıktaydık.

Kanlıca'da yazlığınız mı vardı?

Hayır, bir yalı kiralanırdı. Kanlıca ile Çubuklu arasında, son dönem şeyhülislamlarından Hüseyin Hüsnü Efendi'nin¹ metruk yalısı... Her yazın dört ay bu yalya gider, tam da lüfer zamanı, mektepler açıldığı için Beyazıt'a dönerdik. Yazın, seyrek olarak ayda bir, on beş günde bir, bir vesileyle İstanbul'a inilirdi. Beyazıt'ın mevsimi sonbahar, kış, ilkbahar...

¹ Şeyhülislâm Hüseyin Hüsnü Efendi aynı zamanda Mahir İz (ö.1974) ile Prof. Dr. Fahir İz (ö. 2004)'in de dayısıdır. Çubuklu çakal burnundaki yalısında vefat etmiştir bkz. Sarım Hüsnü Çelebioğlu, *Şeyhülislam Erzurumi Çelebizade Hüseyin Hüsnü Efendi'nin hal tercümesi*, İstanbul 1958; İsmail Hami Danişmend, *Osmanlı devlet erkani: Sadr-ı A'zamlar (Vezir-i-A'zamlar), Şeyh-ül-İslamlar, Kapdan-ı Deryalar, Baş Defterdarlar, Küttablar*; İstanbul 1971, s. 159-160; Mehmet İpşirli, "Hüseyin Hüsnü Efendi", *DİA*, XVIII, 552-553; Mahir İz, *Yılların izi*, İstanbul 1990, s.17.

8- Eminönü-Unkapanı yolunun Balık Pazarı ortadan kaldırıldıktan sonraki görünüşü. Öndeki boş alanı, eski İstanbul'un renkli köşelerinden biri olan Balık Pazarı işgal ediyordu (*İstanbul'un Kitabı*)

Kanlıca'daki yalı duruyor mu hocam?

O yalı restore edildi ve satıldı. Eskisine benzer bir şey yapıldı, ama o ambiyans artık yok. Buralarda ben ne mi gördüm? Gördüğüm; Kanlıca ve Çubuklu, iki sakin köy... Kanlıca aristokrat bir Müslüman köyü, Çubuklu ise bir işçi ve halk köyü. Sakin ve mütedeyyin insanlar, durağan bir hayat yaşıyor. Atikalî'de de aynı durağan bir hayat... Beyazıt biraz daha farklıydı. Atikalî'de ve yazlık gittiğimiz yerlerde tabiatı çok daha net hissederdik. Yani hayatı, gökyüzünü, renkleri, güneşi, yıldızları vs. apartmanda bunlar o kadar baskın değildi.

Liseyi Vefa Lisesi'nde okudunuz değil mi?

Evet, Vefa Lisesi'nde... Vefa Lisesi'ndeki yıllarım Menderes iktidarı, Halk Partisi'nin hırçın muhalefeti Türkiye'nin ikilemi içinde geçti. 1960 darbesi yapıldığında Teknik Üniversite İnşaat Fakültesi birinci sınıftaydım. Radyoda Albay'ın sesi: "NATO'ya, CENTO'ya bağlıyız, Türk ordusu idareye el koydu!" bilmem ne diye. O zaman İstanbul enteresan T1 bir de T4 otobüsleri var, bunlarla Dolmabahçe'den yahut Unkapanı'ndan Taksim'e gidiyor,

öğle yemeğine de eve gelebiliyoruz. Öğleden önce dört ders, öğleden sonra genellikle üç, bazen dört ders var. Biz öğleden önceki dördüncü dersi kırıyor, T1'e biniyoruz, Soğanağa'ya gidip yemek yedikten sonra okula dönüyoruz. İki saat içinde oluyor bu, 12.00 ile 14.00 arası. Bir gün ılık bir nisan günü, cadde kalabalık, Beyazıt Meydanı'na çıktık otobüs bekliyoruz. Meydan tenha... Sonra atlı polisler peyda oldu ve bir marş yükseldi "Kahrolası diktatörler!" diye... Meğer Gazi Osman Paşa Marşı'nı değiştirmişler: "Olur mu böyle olur mu?/Kardeş kardeşi vurur mu?/ Kahrolası diktatörler/Bu dünya size kalır mı?" Talebe hareketleriyle ilk defa böyle karşılaştım. Yaş herhâlde on yedi on sekiz... Otobüse bindik. Atlı polisler insanları kovalıyor, cop sallıyorlar. Silah görmedim. Çocuklar onlara taş atıyorlar. Ben bu heyecan içinde üniversiteye geldim. Dedim ki durum böyleyken böyle... Sonra o gün okulu erken tatil ettiler. Ertesi gün bir gittik ki boykot var üniversitelerde. Daha biz Taksim'den okula doğru giderken beşinci sınıflar yolda çevirip "Okul yok, boykot var." dediler. Tabii biz liseden yeni çıkmışız, hiçbir şeye akli ermeyen, boykot nedir bilmeyen gençleriz. Acaba biz yanlış bir şey mi

9- Beyazıt Meydanı'nı 1950 yılındaki düzeniyle gösteren bir fotoğraf. Sağdaki tramvay biraz sonra havuzun etrafını gıcırtyla dolaşarak geri dönecek. Soldaki dönmüş bile. Sağdaki ağaçlıklı bölgeye giren yola saparsanız Küllük Kahvesi'ne ve Emin Efendi Lokantası'na ulaşacaksınız (*Turistik İstanbul Rehberi*, İstanbul 1950)

yapıyoruz? Beyazıt Meydanı'nda daha sonra da devam etti bu hareketler. Bir akşam evde oturuyoruz mayısın ortaları, aşağıda, mahallede olağanüstü bir gürültü. Babam dedi ki lambaları söndürün, açın pencereden bakın. Bizim evden dört yol ağzı gözükiyordu. Baktık tanklar inmiş bizim mahalleye. “Baba,” dedim, “tanklar inmiş!” Babam, “Bunlar kışladan çıkmışlarsa netice almadan girmezler!” dedi. 31 Mart'ı, Mahmud Şevket Paşa hadisesini yaşamış. Anlatıyor tabii bunları, ben parça parça birleştiriyorum. Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Bey'in Beyazıt'ta asılışını görmüş.

Beyazıt Meydanı tarihi boyunca sayısız hadiseye şahitlik etmiş bir meydan.

Bu hadiseler içerisinde Beyazıt Meydanı bir başka veçhe kazanmaya başladı. Kuşlara yem attığımız, Abdurrahman Efendi'yi dinlediğimiz... Beyazıt Camii'nin minarelerinden çok güzel ezanlar okunurdu. Hoparlör yok, müezzinler tabii sesleri ile okurlardı, flu bir ezan, ama

insanı yakalardı. Şehir zaten sessiz, şehirde ses yok ki... Müezzin dedim de aklıma geldi: T1 ve T4 otobüslerinde gidip gelirken konuşulanlara kulak misafiri olur, çok şey öğrenirdik. Çok sevdiğim bir fıkra var, o zaman öğrendim. Gedikpaşa yahut Azak Camii'nin büyük duvar saati bozulmuş, bunun üzerine müezzin efendi saati sırtlanmış, saatçiye götürüyor Beyazıt'ta. Madam Siranuş da almış Çarşıkapı'dan nevaleyi, evine gidiyor. Yolda müezzini sırtında kocaman saatle görünce, “Zo” diyor, “yoktur paran, bir cep saati alamoorsun?” Bunlar İstanbul fıkraları, hiç de aşağılamak için anlatılmazdı bunlar, folkloru, İstanbul folkloruydu. Biz bunları çok duyardık otobüste, tramvayda. Sonra MTTB çıktı, “Vatandaş, Türkçe konuş!” devri başladı. Türkçe konuşsun ama nasıl konuşsun? Vatandaş gitti Türkiye'den, kendi kendimizle baş başa kaldık. Daha sonra Aydınlar Ocağı kuruldu. Dr. Süleyman Yalçın, Op. Asım Taşer... Bir Karaağaç İş Hanı vardı, Aydınlar Ocağı oradaydı. Orada eskiden Dr. İzzet

Bey'in evi vardı, beviye mütehassısı. Doktorun vefatından sonra iş hamı yaptılar. Oğlu Siret Bey eczacı idi, Beyazıt'ta bir eczane açmıştı. Üniversite üçüncü sınıftaydım, oraya gitmeye başladım. Tarık Buğra'yı orada dinledim. Bekir Topaloğlu da çok veciz bir konuşma yapmıştı: "İslam'da Kadın". Necip Fazıl'ı ilk defa orada gördüm. Bunlar renkli kesitler Beyazıt semtinden. Bir başka kesit Milliyetçiler Derneği... Bir de Üniversite Korosu'na devam ediyorum. 1962 yılında Almanca kursuna giderken, bizim sınıfta, Dr. Abidin Gerçeker de vardı. Nasıl oldu bilmiyorum, "Sen" dedi, "Türk musikisine meraklıysan ben koro çalıştırıyorum oraya gel. Marmara Lokali'nin alt katında..." Lokalin alt katı aslında bir düğün salonu, koro orada çalışıyor. Efendim böylece Üniversite Korosu'na dâhil oldum. Bu koroyla alakam epeyi devam etti. Evliliğim de oradan oldu. Musikiyle alakam hâlâ devam ediyor. İlk meşk ettiğimiz eser de Bestenigâr makamında Haşim Bey'in "Kaçma mecbûrundan ey ahu-yı vahşî ülfet

et". Yıllar sonra Atilla İlhan'ın "Ben Sana Mecburum"u çok orijinal gelmişti, ama sonra anladım ki bu tabir zaten kullanımda, Haşim Bey'in şarkısında var.

Meşhur Marmara Kırâathanesi'ne de uğrar mıydınız?

Elbette... Ama pederin vefatından sonra. Celal Hoca'nın hayatında ev, mektep, biraz Cerrahi tekkesi, biraz İskender Paşa cemaati var. Ben tabii ev çocuğuyum, izin verilen yerlere gidebiliyorum. Babamın vefatından sonra hürriyetime kavuştum, Marmara Kırâathanesi'ne gitmeye başladım. Hürriyet dediğimiz de bu. Orada Ziya Bey'i tanıdım, Ziya Nur Aksun'u, tarihçi. Mehmet Niyazi gibi değilim, çünkü Niyazi yurtta kalıyordu, bizim en yakın arkadaşımız. Yurtta kaldığı için Marmara'ya çok sık gidiyor, yani daha hür. Ben yine de kırâathaneye giderken tedirgin oluyordum. "Babası vefat etti de çocuk açıldı!" dedirtmemek lazım. Refik Ağabeyi tanıdım, Teşkilat Refik. Ve Zaptiye Ahmet'i... Bunlar Marmara Kırâathanesi'nin renkli tipleri. Allah rahmet eylesin, Zaptiye, yirmi yedi yaşında vefat etti. Refik Ağabey hâlâ hayattadır; onun çok müthiş esprileri vardı. O yıllarda Emin Işık Hoca'nın lakabı Kızıl İmam'dı. Önce Soğanağa Camii'nde, sonra Yakup Ağa'da cuma hutbeleri okumaya başladı. 1964'te Teknik Üniversite'yi bitirince aynı kurumda asistan olmuştum. Aradan bir iki sene geçince biraz palazlanmış ve kendime üniversitede bir yer edinmiştim. Cuma günleri kendime izin vermeye başladım. Cumartesi günleri de o zaman mektep var, o gün gidiyorum, ama cuma günleri evdeyim. Soğanağa'dan çıkmışız, Laleli'ye doğru bir daireye taşınmışız, kendi mülkümüz. Emlak Bankası'na her ay belli bir taksit ödüyoruz. Hiç olmazsa kira derdimiz yok. Yakup Ağa Camii'nde Emin Hoca'nın hutbelerine devam ediyorum.

Aynı camilere Nurettin Topçu da gidermiş galiba.

Evet, Topçu Hoca da gelir, üst katta maksurede otururdu. Bizler de hem Emin Hoca'yı, hem Nurettin Topçu Hoca'yı görecek şekilde biraz arkada yer alırdık. Camiden çıktıktan sonra arkadaşlarla kebabçıya gidiyoruz, ama hoca kebabçıya gelmez. Biz gençler, Milliyetçiler Derneği camiası olarak toplanıp gidiyoruz. İstanbul da kebabçılar yeni yeni açılmaya başlamıştı. Daha evvelden Marmara Sineması'nın önündeki bloklarda bir döner kebabçısı vardı, kömürde pişirirdi. Yanında bir de saatçi vardı. Adam saat tamircisi, buradaki evini bilmiyoruz, ama Kanlıca'daki yalısı herkesin dilinde. Adamın yalısı var, İsmail Ağa Kahvesi'nin yanında Hisar'a doğru, ikinci veya üçüncü yalı... Dar cepheli, ince bir yalı olduğunu söylerlerdi. Yavaş yavaş Adana kebabçısı, Antep baklavacısı

10- Topçu Kışlası yıkılıp yerine İnönü Gezisi yapıldıktan sonra Taksim Meydanı (Cumhuriyet Devrinde İstanbul)

geldi. Baklavacı, Hasanpaşa Fırını'nın olduğu köşeye yerleşmişti. Her neyse, Emin Hoca'nın hutbeleri çok enteresan; felsefi bilgiler veriyor, Kant'tan bahsediyor mesela, Kant'ın ahlakından... Nurettin Bey'in çok hoşuna gidiyor. Üst katta oturuyor, bir gözümüz Emin Hoca'da, bir gözümüz Topçu'da, bakalım ne yapacak, reaksiyonu ne olacak diye. Hoca şöyle hafifçe gülümsüyor, bu bizim çok hoşumuza gidiyor. Bu arada Beyazıt Camii'nde Abdurrahman Efendi'nin tilaveti çok hoşumuza gitmeye başladı. Özellikle cehri okunan namazlarda, bilhassa teravihlerde arkasında bulunmaya gayret ediyoruz. Ve ayrılış yılları geldi. Bendeniz yedi sene üniversitede asistanlık yaptıktan sonra dedim ki bir Amerika'yı görsek iyi olur doktora için ve Amerika'ya gittik. Amerika'da sizi temin ederim çok özlediğim şeylerin başında Abdurrahman Efendi'nin tilaveti geliyordu. O tavır, o musiki... Biz Abdurrahman Efendi'yi musiki yapamaz zannederdik, müthiş bir musiki yapıyormuş. Sanatı hiç görünmüyor onun tilavetinde, bunu söylemeden edemiyorum.

Hocam, Beyazıt'ın meşhur Marmara Kiraathanesi'nden de söz etmezsek bu röportaj eksik kalır gibime geliyor.

Evet, Enderûnî İsmail Bey'den de bahsetmeden geçmemek lazım. Efendim, Sahaflar Çarşısı'nda yer kalmayınca yeni Sahaflar, Beyaz Saray adında bir iş

hanı vardı, oraya geldiler. Beyaz Saray'ın yerinde şimdi galiba bir banka var. Bizim İsmail (Özdoğan, ö. 5 Eylül 2012) Ağabey de orada Enderun Kitabevi'ni yönetiyordu. Enderun'u başta İsmail E. Erünsal ve arkadaşları kurmuştu. Mehmet Şevket Eygi, Şinasi Akbatu, Ertuğrul Düздаğ ve Ali İhsan Yurt olmak üzere meşhur kitap dostları da gelirlerdi. Ben, Ali İhsan Ağabey'i Fahri Kığılı Pasajı'nın içindeki dar dükkânından tanıyordum. Önceleri Nurcuymdu; olaylara rasyonel bakan, detayları fevkalade bilen, ama bütünlükte kaybolan bir ağabeyimizdi. İsmail Bey cumartesileri ramazanda iftar verirdi. Sofra, dükkânın önündeki boşluğa kurulur, hep birlikte orada tatlı hatıralar içeren iftarlar yapardık. İşte orası Beyazıt idi. Bir de Kitapçı Suat vardı, alt katta yan kapıdan çıkarken. Kendine mahsus özel merak ve kabiliyetleri vardı. Bir arkadaşımız, bir sevdiğimiz dost da İsmail Bey'di, İsmail Ünalmiş. Kendine mahsus siyasi yorum ve tespitleri ile çok enteresan bir şahsiyeti. Beyazıt'ın sihri kayboluyor. Yani artık Abdurrahman Efendi yok. Beyazıt artık meydan değil, üstü otopark altı geçit. Çınaraltı elden gitmiş. Meydan olması için insanı çekmesi, insana emniyet ve huzur vermesi lazım. Ben bu meydanın ortasında yalnız başıma durduğum zaman nereden bir kurşun gelecek, ne taraftan kim çarpacak diye korkuyorum. Efendim, benim Beyazıt maceram bundan ibaret. Mekânları insanlar yapar, ama mekânlar

da insanları inşa eder. İstanbul'da bu mekânı insanlar yaptılar. Önce Menderes kepçeyi soktu, Turgut Bey de bu hâle getirdi. Turgut Cansever, hocamız... Ama bu mekân artık insan inşa edemez. Çünkü Turgut Bey'in projesi bütünüyle tatbik edilmedi. Türkiye'deki insanlar bitmediğine göre, bu mekânları tekrar inşa edebiliriz. En azından var olanı muhafaza edilebilir hâle getirmemiz lazım. İstanbul'a bu açıdan bakmalıyız. Umuyorum ki bizden sonraki nesiller daha farklı davranırlar. Paramız var, bilgimiz var ama görgümüz yok. Sadece para ve bilgi böyle bir İstanbul yarattı.

Beyazıt'ta ne kadar oturduunuz?

Hiç unutmuyorum, 1970 senesinin Mayıs ayında Beyazıt'tan ayrıldık. Demek ki 1942'den itibaren yirmi sekiz sene Beyazıt'ta oturmuşuz. Hayatın merkezi bizim için Beyazıt olmuştu. Bilirsiniz, 1960'ların sonlarında ve 1970'lerde Aksaray'da yavaş yavaş otobüs yazıhaneleri peydahlandı ve Beyazıt'a doğru tırmanmaya başladılar, ağır ağır... Otobüs yazıhaneleri açılırken oteller de uç vermeye başladı. Metruk binalar, apartmanlar şunlar, bunlar otel, motel falan olmaya başlayınca biz artık Beyazıt semtinde oturmaktan sıkılır hâle geldik. Ayrıldık, nereye gittik? Beşiktaş'a, oradan Baltalimanı'na, daha sonra babamın çocukluğumda beni tenezzühe götürdüğü Mecidiyeköy'e...

Tenezzühe mi giderdiniz?

Evet, ilkokula gittiğim yıllarda, ilkbahar aylarında babam beni alırdı; Beyazıt'tan Mecidiyeköyü'ne giden bir otobüs vardı, halk otobüsü, ona binerdik. Çünkü tramvayda Şişli son durak, daha ileriye gitmezdi. Eski tramvay deposu orasıydı, şimdi yerinde Cevahir Alışveriş Merkezi var. Evet, Mecidiyeköy'e giderdik, çünkü orada dut bahçeleri vardı. Ve salıncak, dönme dolap gibi şeyler, ama çok basit, iptidai... Bir de tren hatırlıyorum. Bineriz trene, bir tur atarız 25 kuruş. Delikanlılar iterlerdi o treni. Babam bir ağacın dibine oturur, kitabını açardı.

Mecidiyeköy'den bahsediyoruz.

Evet Mecidiyeköy'den. Şu anda Ortaklar Caddesi'nin olduğu yer dut bahçeleri idi. Gelirken de biraz dut alırız. Resim bu...

Sait Faik "Menekşeli Vadi" hikâyesinde oraları anlatır.

Tabii, aşâğısı vadi...

Ne kadar oturduunuz Mecidiyeköy'de?

Bu bahtsız semtte tam on dokuz sene oturduk. Ondan sonraki senelerde de Erenköy... Fakat Beyazıt'la benim alakam kesilmedi. Yurt dışı seyahatlerinden sonra Beyazıt Çınaraltı'nın ne manaya geldiğini öğrendim.

11- Aksaray'dan Saraçhane'ye... Aksaray Meydanı bir üst geçitle henüz işlevsiz hâle getirilmemiş

Burada Kaya Bilgegil'le, Nihat Çetin'le muhabbetlerimiz oldu. Yaz mevsimlerinde oldu bu işler, fevkalade güzeldi, renkliydi. Sahaflar, hâlâ Sahaflar Çarşısı'ydı. Ne zaman ki tercihli yol yapıldı Beyazıt Meydanı'nın hayatiyeti bitti. Beyazıt semtinin hayatiyeti bitti. Zaten Aksaray'dan başlayan konfeksiyon ve deri meselesi de yukarıya doğru gitti ve olay böyle başka bir noktaya geldi.

Şimdi biraz geriye dönelim isterseniz. 1950'lerdeyiz; siz 1942'li olduğunuza göre, imar faaliyetleri başlatıldığında lisedeydiniz. Hadiseyi rahatlıkla...

Tabii, rahatlıkla hatırlıyorum. Biz şaşırıyorduk: "Aa oraya da mı girmişler?" diye.

O manzaraları görünce ne hissettiğinizi, ailenizin ne düşündüğünü, çevrenin olayı nasıl değerlendirdiğini çok merak ediyorum? Neler hatırlıyorsunuz bu konuda?

Şimdi şöyle iki tane önemli akım var: Bunlardan biri camiler restore edildi, halısı değişti, çinisi onarıldı vs. Bizim çevremizdeki insanlar çok mutluydu bundan. Yıkılanları görmüyorlardı. Biz de görmüyorduk. Söylüyorlardı, ama özellikle Eminönü Balık Pazarı ve Unkapanı gibi yerlere girip de bu defa bizim gibi aynı sosyal katmanda olan insanların işyerleri yıkılmaya başlayınca ikinci akım çıktı ortaya: "Bir taraftan camiler yapılıyor ama bir taraftan da dükkân gitti. Babadan kalma bilmem ne tezgâhı vardı, ne yapacağım ben şimdi?" gibi şikâyetler işitmeye başlandı.

Bazı camiler de yıkılıyor tabii bu arada.

Bazı camiler de yıkılıyor. Bunlar o zaman daha bir ön plana çıktı. Orada tramvay geçemiyor, sıkışıyor, o yolun zaten genişletilmesi lazımdı vs. böyle iki resim çıktı ortaya. Bunlar nasıl dersenez; yarı yarıya gibi düşünün. Böylece 1960'ı bulduk. Tabii 1960 İhtilali olunca: "Oh olsun, o kadar insanın âhını aldı." sözlerini de çok işittik. Fatih'ten Edirnekapı'ya giden bulvar; orada kot düşürüldü, ağaçlar kesildi. "Bak, ağaçlar kesildi, Fatih'in âhını aldı." diye ihtiyar kadınlar arasında konuşulurdu. Daha kat karşılığı İstanbul'da yok. Daha müteahhit gelmemişti. Tabii kimsenin yani İstanbul'un büyük resmine bakacak da, "İstanbul kadim bir şehirdir, her bir taşı bir anlam ifade eder." kimsenin görececek hâli yok. Gündelik endişeler...

İnsanoğlu böyledir. Kendisine dokunulmadığı sürece... Hocam, o imar sırasındaki manzaralardan biraz söz eder misiniz?

Eminönü Balık Pazarı'nın yıkılışını seyretmişim. Askeriyeden büyük aletler gelmiş. O zaman biz dozer filan bilmiyoruz.

12- Fatih-Edirnekapi Bulvarı'nda 1950'lerde imar faaliyetleri

Balık Pazarı tam neredeydi?

Ahi Çelebi Camii var ya, işte orası. Tam piyasa. Orada her şey var. Balık Pazarı denilirdi, ama giyecek var, toptan yiyecek var, hırdavat var, ne isterseniz var. Zaten İstanbul'da "Aşağı iniyorum." dediğiniz zaman Eminönü'nü anlarsınız. Karşı Karaköy tarafında da inşaat malzemesi, olta, benim gibi balığa, denize meraklıysanız av ve deniz malzemesi... Bu taraf, elbise, çizme, yağlık, deri ceket. Mesela deri ceketini şoförler giyer. Ciddi insan deri ceket giymez, ayıptır. Bir de şoförler şövalye yüzük takarlar, parasız kalırsa bozdursun diye. İşte o zaman imarcılar girmiş oraya da. Beyoğlu'na da girmiş bu yıkım ekipleri. Ama onu pek bilmiyorum. O tarafa pek gitmezdik. Ancak senede bir iki kere. Pek de makbul sayılmazdı o tarafa gitmek.

Hatta Beyoğlu'na sık gidenlere "Karşıya dadandı." derlermiş. Hatta gâvur oldu gözüyle bakarlarmış. Falih Rıfkı'nın bir kitabında okumuştum. Ha, hocam sizin balık ve deniz merakınızı bilmiyordum.

Bu, bana zannederim büyükbabamdan geçmiş bir merak. Babam öyle söylerdi. O, genç yaşında bir tekne tamiri sırasında vefat etmiş, büyükbabam. Bende

hâlâ devam ediyor. Rahmetli babam hiç ilgilenmemiştir denizle. Fakat benim merakımın hiç önüne geçmedi. Liseye giderken, kendim bezden bir bot yapmışım, Boğaz'da gezmek üzere.

Bezden bot?

Evet, Amerikan bezinden... Bir ahşap iskelet yapıyorsunuz, kayık biçiminde... O bezi geçirip dikiyorsunuz ve onu boyadığınız zaman su geçirmiyor. Onunla, öyle başlayan bir macera, hâlâ devam ediyor.

O zaman güzel de yüzüyorsunuz herhâlde.

Tabii tabii. İyi yüzerdim, iyi dalardım.

O zaman İstanbul'un bu balık kültürüne de vâkıfsınız. İstanbul balık kültürü deyince ne gelmesi lazım İstanbul'da yaşayanların aklına hocam?

Mesela bu mevsimde kalkan gelmesi lazım, ama bitirdik, gelmez. Yazın, biz Kanlıca'da, önümüzden Boğaz akıyor tertemiz, hem yüzeriz, hem orada güzel istavrit olur, amatör balıkçı için izmarit olur, biraz daha profesyonelseniz güzel çinekop çıkar, sonbahara doğru

13- Edirnekapı-Beyazıt yolu, Edirnekapı'dan başlayıp otuz metre genişlikte, ortası refüjlü bir cadde hâlinde, Fatih Külliyesi'ne, oradan devam ederek Saraçhane ve Şehzadebaşı'ndan Beyazıt'a ulaşıyordu (*İstanbul'un Kitabı*)

büyük lüfer çıkmaya başlar. Tekneniz varsa yemli lüfer yaparsınız. Ben -o zaman tekne yoktu- sahilden istavrit, izmarit avlardım. İsterdik ki mektepler açılmasın da biraz daha kalalım. Sonra tekkeye intisap edince Safer Efendi hepsini yasakladı.

Öyle mi?

Öyle... “Bizim tekkede avcılık, balık tutmak yasak, yapmayacaksınız!” dedi. Biz de yapmadık.

Ama şimdi yapıyorsunuz.

Yok, yapmıyorum. Şimdi atıyorum bir-iki, ama gelmiyor.

Ahmed Midhat Efendi ve Ahmed Rasim uzun uzun anlatıyorlar. “Lüferi tanımayan İstanbullu olamaz.” diyor Ahmed Rasim. Hatta Ahmet Hamdi Tanpınar, *Huzur* romanında bir gece lüfer avı sahnesini anlatır, hatırlar mısınız?

Ben *Huzur*'u hatırlamıyorum da, mesela İstinye'de, Tarabya Koyu'nda, Çubuklu Koyu'nda, Beykoz Koyu'nda lüks lambası yakarlar ve gece lüfer

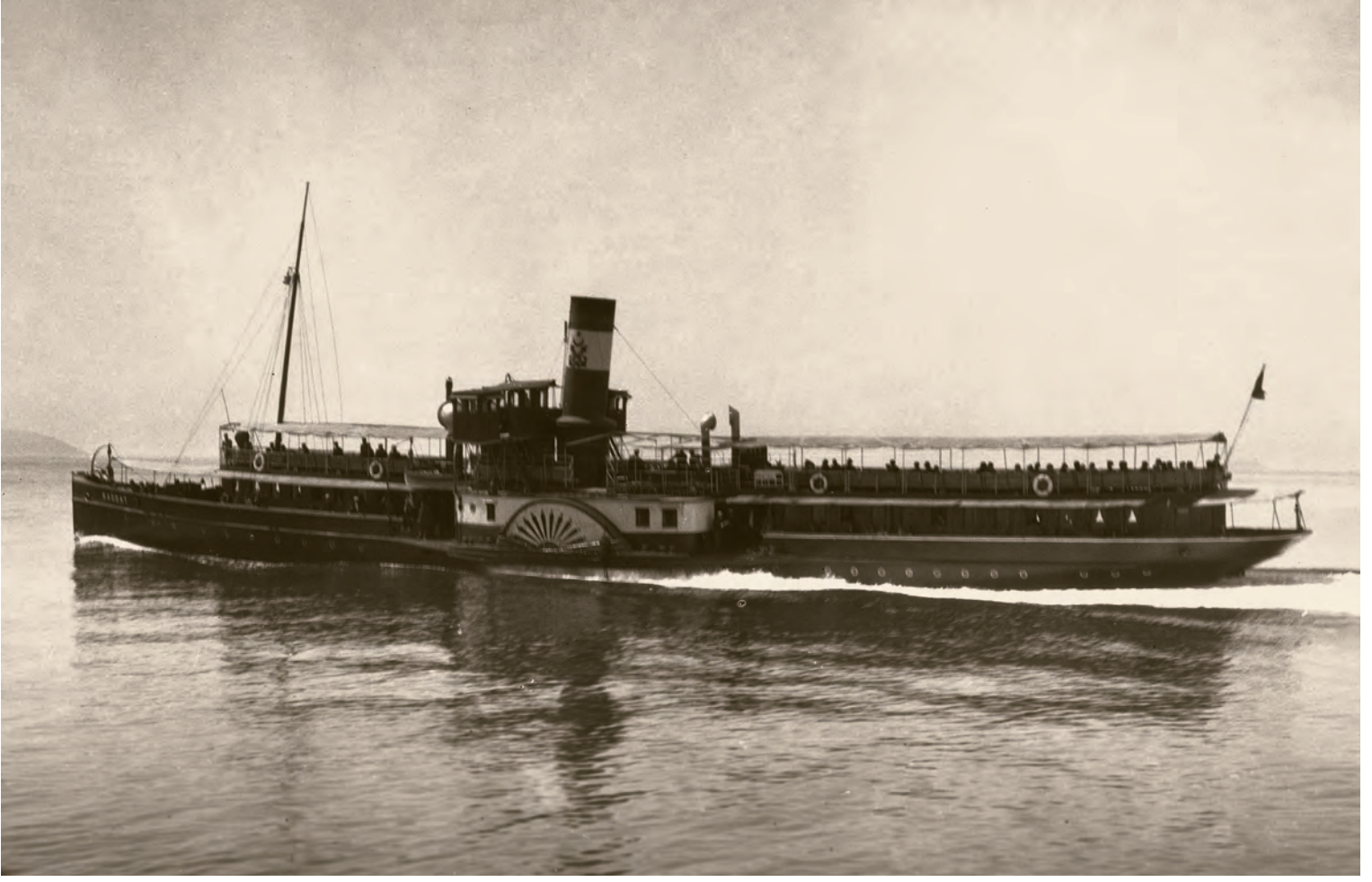
avına çıkarlar, onu biliyorum. Ama ben hiç öyle çıkmadım.

Tanpınar böyle bir sahneyi anlatıyor, “Lüfer avının ışık operası” diyor.

Öyleymiş hakikaten.

Yani fenerle lüfer avlayanlar, kayıklardan denize yansıyan fener ışıkları vs. o kadar güzel anlatılıyor ki... Acaba gece siz de böyle bir lüfer avına çıktınız mı?

Hayır, çıkmadım. Biraz da şundan: Ya öyle zengin bir ahbabınız olacak yahut da biraz berduş olacaksınız. İkisi de bizde olmadı. Benim şimdi Datça'da öyle bir ahbabım var. Bir Burhan Ağabey vardı, rahmetli büyüktü benden. O çıkmış. Ama onlar yalıda oturuyorlar Kanlıca'da, iki çifte kayığı varmış, Kabataş'a gidiyor. Herhâlde 1920 doğumlu filandı. Balık akını olduğu zaman indirmiş kayığı, bir arkadaşımı almış yanına, güçlü kuvvetli iki delikanlı tabii, asılmışlar küreklere, yemli, palamut mu lüfer mi neyse, onlar yapmışlar. Bizim öyle olmadı. Ben çok gitmedim, ama görürdüm, çok hoşuma giderdi. O ayrı bir zevk.

14- Şirket-i Hayriye'nin yandan çarklı "Bağdat" vapuru

Evet, Ahmed Rasim de öyle söylüyor.

Mutlaka. Lüfer çok akıllı ve şedit bir balıktır. Biz Hereke'de yazlık yapıyorduk 1970'lerin sonunda, motorla kaşık veya sırtı tabir edilen şeyi çekerek çinekop avlamıştık. Tabii o lüfer gibi değil, ama yine o da güzel bir balıktır. Yemli lüferde -konuşuyorsunuz aşağıdaki balıklarla- oltayı çekmezseniz, keser oltayı. Hızlı yüzer ve misinayı "tık" diye keser. İşte böyle... O muhitler bana çok tesir etmiştir. Mesela Kanlıca Kahvesi, orada muvakkithane, mescit, Erzurum mebusu Raif Efendi'nin köşkü, yukarıda babamın Darülfünun'dan Farsça müderrisi Ziya Şükun, onun evi; aşağıda Yağlıkcı Ahmed Bey'in yalısı, onun büyük oğlu Burhan Ağabey'in deniz maceraları filan... Zihnimde böyle bir Kanlıca resmi var. Kanlıca, İstanbul'dan kopuk bir köy. Buharlı gemiler... Bir saat gidiyorsun, tamamen bambaşka bir pitoresk... İnsanlar farklı, hayat farklı; yavaş çekim bir hayat akıyor. Tabiatı bütün güzelliğiyle görüyorsunuz. Hatta bizim kaldığımız yalıda elektrik ve su yok. Kuyu var. Kuyudan su çekiliyor.

1930'larda Kanlıca, henüz direklere konulan gaz lambalarıyla aydınlatılıyormuş. Hava gazı bile yokmuş.

Bizim gittiğimiz yıllarda Kanlıca'da elektrik vardı, ama yalıda yoktu, gaz lambası yakardı annem. O da müthiş bir romantizm veriyor hayata.

Romantizm veriyor da, sokaklarda gaz lambası, direklerde. Zaten herhâlde 1900'lerden itibaren Boğaziçi yavaş yavaş ciddi bir inkıza uğradı. Osmanlı aristokrasisi çökünce herhâlde o koca koca yalıları çekip çevirmek zorlaştı.

Tabii, kim bakacak onlara?

Siz ifade ettiniz, gidip kirayla yalıda otururduk, dediniz. Galiba bunu çok yapanlar varmış.

Tabii, yani o şartlara razı olanlar... Mesela anemin birçok akrabası gününbirlik veya yatıya gelir, "Aman, biz yapamayız!" derlerdi. Poyrazı hissetmek için o bedele razı olacaksınız. Şimdi artık o poyrazlar da kalmadı. Yapılaşma, tabii sirkülasyonu engelledi.

15- Üsküdar Meydanı, Mihrimah Sultan Külliyesi ve III. Ahmet Çeşmesi

Hatta belki İstanbul'un ışığına, güneşine bile tesir etti.

Tabii, çünkü karbonun intişarı üstte bir tabaka teşkil ediyor, yukarıdan gelen ışıkları vs. engelliyor.

Yani bu büyük apartmanlaşma, gökdelen vs. şehrin iklimini değiştirdi. Dolayısıyla o kimyasal oluşumlar, ışık yapısını da değiştirdi. Meselenin bu tarafı üzerinde şimdiye kadar hiç duran olmadı.

Belki üniversiteler bundan sonra, "Nasıl oldu, nasıl bitti, niye öyle oldu?" gibi sorulara cevap ararlar. Mesela ben çok iyi bilirim: Kayışdağı'ndan rüzgâr aşağı doğru gelir, sahili serinletir. Şimdi aşağıya sekiz, on katlı binaları yaptığınız zaman bu Erenköy ve devamında Suadiye, Bostancı aksındaki yerler oturulmaz hâle geldi. Neden? Çünkü sahili yalayan rüzgârın önüne bir kitle

yaptınız. Onu aşsa, arkada bir kitle daha var, bir kitle daha var, aşamıyor rüzgâr... Klimatizasyon hadisesi yani.

Evet, Osmanlı şehir dokusunda böyle bir problem yok. Hep alçak yapılar.

Yapılar alçak, nüfus yoğunluğu az ve yeşil var. Şimdi her yer beton oldu. Beton, sıcaklığı mass ediyor. Ve gece geri vermeye başlıyor. Geceye 02.00'ye, 03.00'e kadar soğumuyor şehir. Sabah tekrar güneş doğuyor. Yani bir enerji deposu hâline geldi. Mesela ben Beykoz'da köyde oturuyorum: Ne kadar sıcak bir gün olursa olsun, güneş battı mı serinlik basıyor. Niye? Yemyeşil her taraf. Yani sıcaklığı emecek bir şey yok. Sadece evin duvarı biraz sıcaklığı emiyor.

16- 1950'lerde Üsküdar İskelesi ve Meydanı. Sağ tarafta Gülnuş Emetullah Sultan Camii, sağ minaresinin külahı kırılmış. Bitişğinde Gülnuş Emetullah Sultan'ın üstü açık, yağmur suyu alan türbesi

Öyle anlaşılıyor ki eski İstanbul aslında bir bahçe şehirdi.

Aynen öyle... Bahçe şehir, ahret şehir, mistik bir şehir. İnsanlarının fakir fakat huzurlu olduğu bir şehir. Fakat bu fakirlik, konforsuzluk, bir yandan da o mistik insanları başka bir şeye doğru itti. O kadar da fakir olmamalıydılar diye düşünüyorum. Isınsın, suyu aksın, donmasın vs... O zaman da işte buyurun, bu oldu. Ama bu fakirleşme birdenbire olmadı. Son iki yüz yıl...

Tabii. Belki son yüz yıl.

Bir de bu galiba İstanbul'un yangınları...

Çok da negatif tesir yaptı.

Bir yangın çıktı mı silip süpürüyor. Mesela 1918 yangını... Semavi Bey tasvir ediyor bir yazısında: O Aksaray, Fatih civarı vs. tamamen yangın yeriymiş. Konakları, köşkleri, camileri, medreseleri yakıyor. Muhteşem bir birikimi yakıyor. Herhâlde insanların maddi imkânları elverişli olduğu için yanan konakların yerine barınabilecekleri daha küçük, basit barınaklar

yapıyorlar. Yani her felaket, deprem, yangın, İstanbul'un biraz daha salaşlaşmasına yol açmış gibi.

Doğrudur. Eskiden devlet verirmiş keresteyi. Sonra veremiyor. İnsanlarda o gelir yok. Her tarafta savaş var zaten yani.

Sizin medeniyet tasavvurunuz var hocam: Bir projeniz, bir hayaliniz var mı? Ne olabilirdi? Bundan sonra ne yapılabilir?

Vallahi ben bundan sonra şöyle düşünüyorum: Yani eğer bu toplum, kendi kimliğini yeniden yorumlayarak önümüzdeki yüzyıla taşıyacaksa; şu anda elimizde olan bütün veriler, bir medeniyet tasavvurunun ve zihinsel ve kalbî bir soyut düşünce ve duygu sisteminin hayata yansıyan verileri. Onlar, bir devir için doğru ve güzel. Ama artık biz o verileri tekrarlayarak yaşayamayız. Yaşayamayacağımızı da benim yaşadığım şu son elli yıl göstermiştir. Ne olacak, onu ben bilmem. Bizim, mutlaka yeni bir medeniyet yorumuna ihtiyacımız var. Bu şehri ne yapacağız? Bu şehri biz yıkacağız. En azından tarihî yarımada'yı yıkacağız, adam gibi bir

17- Saadettin Ökten Üsküdar'ın tepelerinden İstanbul'u seyreden Valide-i Atik Medresesi'nin avlusunda

biçime getireceğiz. Bu siteleri ne yapacağız? Şu anda ben bile inanmıyorum ama bunları da yıkacağız. Kalanlar kalacak. Bedeli ne olursa olsun, bunu biz yapacağız. Niye bunu böyle söylüyorum: İyi kötü ben de biliyorum, siz de biliyorsunuz; Frenk şehirlerine gittik. Bu vahşet, bu Vandalizm, hiçbir yerde yok. Hele Avrupa'da kesinlikle yok.

Paris'te yapmışlar hocam.

O da yine buna göre insani kalmış. En azından Üsküdar'da, nefsi İstanbul'da birtakım yerleri, tekrar yaşanabilir ve bize bir hatıra, bir imaj, bir ruhsal mesaj verebilir hâle getirmek zorundayız. Bunun bedelini de ödeyeceğiz. Peki, böyle bir noktaya gider mi bu medeniyet, ben iyimserim. Gider diye düşünüyorum. Neden? Çünkü Cumhuriyet devri politikaları ve kapitalizmle olmadı. İnşallah diyorum, şehirlerimizi, bedeli ne olursa olsun, eskinin tekrarı olmayan, ama devamı olan, yaşanabilir mekânlar olarak donatırız.

İnşallah hocam.